

RICHARD SENNETT

1943'te Chicagoda doğdu. 1964'te Chicago Üniversitesi'nden mezun oldu. 1969'da Harvard Üniversitesi'nde doktorasını verdi. New York Üniversitesi'nde sosyoloji profesörü, İnsan Araştırmaları Merkezi'nde yönetici ve Politika Araştırmaları Merkezi'nde baş araştırma görevlisi olarak çalıştı. Çocukluğunda viyolonsel çalmayı öğrendi; halen New York'ta bazı oda müziği topluluklarında çalmaktadır. *The New York Times Book Review* ve *The New York Review of Books*'a sık sık katkıda bulunmaktadır. Kentli ailelerin hayatı ve toplumsal psikoloji üzerine birçok kitap yazmıştır. BAŞLICA YAPITLARI: (Editör ve katkıda bulunan olarak) *Classic Essays on the Culture of Cities* (1969); *Nineteenth Century Cities* (1969); *Families Against the City: Middle Class Homes of Industrial Chicago* (1970); *The Uses of Disorder* (1970); (Jonathan Cobb'la birlikte) *The Hidden Injuries of Class* (1972); (editör olarak) *The Psychology of Society: An Anthology* (1977); (Alain Touraine, T.B. Bottomore ve diğerleriyle birlikte) *Beyond the Crisis Society* (1977); *Authority* (1980); [Otorite, Çev. K. Durand, Ayrıntı Yay., 1992]; *The Conscience of The Eye. The Design and Social Life of Cities* (1990) [*Gözün Vicdanı. Kentin Tasarımı ve Toplumsal Yaşam*, Çev. Süha Sertabiboğlu-Can Kurultay, Ayrıntı Yay., 1999]; *The Fall of Public Man* (1992) [*Kamusal İnsanın Çöküşü*, Çev. Serpil Durak-Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yay., 2002]; *Flesh and Stone. The Body and the City in Western Civilization* (1994) [*Ten ve Taş. Batı Uygarlığında Beden ve Şehir*, Çev. Tuncay Birkan, Metis Yay., 2002]; *Respect in a World of Inequality* [*Saygı-Eşit Olmayan Bir Dünyada*, Çev. Ümmühan Bardak, Ayrıntı Yay., 2005]; *The Craftsman* (2006) [*Zanaatkâr*, Çev. Melih Pekdemir, Ayrıntı Yay., 2009]; *The Culture of the New Capitalism* (2005) [*Yeni Kapitalizmin Kültürü*, Çev. Aylin Onocak, Ayrıntı Yay., 2009] ve *Together* (2012) [*Berber*, Çev. İlkay Özkürallı, Ayrıntı Yay., 2012]. Ayrıca üç romanı vardır: *Palais Royal* (1986), *An Evening of Brahms* (1984) ve *The Frog Who Dared to Croak* (1982).

Ayrıntı: 374
İnceleme Dizisi: 183

Karakter Aşınması
Yeni Kapitalizmde İşin Kişilik Üzerindeki Etkileri
Richard Sennett

Kitabın Özgün Adı
The Corrosion of Character
The Personal Consequences of Work in the New Capitalism

İngilizce'den Çeviren
Barış Yıldırım

Yayıma Hazırlayan
Tamer Tosun

Son Okuma
Mehmet Celep

© 1998 by Richard Sennett

Bu kitabın Türkçe yayım hakları
Ayrıntı Yayınları'na aittir.

Kapak İllüstrasyonu
Sevinç Altan

Kapak Arka Fotoğrafı
Jody Dole

Kapak Düzeni
Arslan Kahraman

Kapak Tasarımı
Gökçe Alper

Dizgi
Esin Tapan Yetiş

Baskı ve Cilt

Kayhan Matbaacılık San. ve Tic. Ltd. Şti.
Merkez Efendi Mah. Fazılpaşa Cad. No: 8/2 Topkapı/İstanbul
Tel.: (0212) 612 31 85 - 576 00 66
Sertifika No.: 12156

Birinci Basım: İstanbul, 2002
Dokuzuncu Basım: İstanbul, 2014

Baskı Adedi 2000

ISBN 978-975-539-370-4
Sertifika No.: 10704

AYRINTI YAYINLARI

Basım Dağıtım San. ve Tic. A.Ş.

Hobyar Mah. Cemal Nadir Sok. No.: 3 Cağaloğlu – İstanbul
Tel.: (0212) 512 15 00 Faks: (0212) 512 15 11

www.ayrintiyayinlari.com.tr & info@ayrintiyayinlari.com.tr

Richard Sennett
Karakter Aşınması

Yeni Kapitalizmde İşin Kişilik Üzerindeki Etkileri

İNCELEME DİZİSİ

ÖPÜŞME, GIDIKLANMA VE SIKILMA ÜZERİNE/A. Phillips / İMKANSIZIN POLİTİKASI/J.M. Besnier / GENÇLER İÇİN HAYAT BİLGİSİ EL KİTABI/R. Vaneigem / EKOLOJİK BİR TOPLUMA DOĞRU/M. Bookchin / İDEOLOJİ/T. Eagleton / DÜZEN VE KALKINMA KISKACINDA TÜRKİYE/A. İnsel / AMERİKA/J. Baudrillard / POSTMODERNİZM VE TÜKETİM KÜLTÜRÜ/M. Featherstone / ERKEK AKIL/G. Lloyd / BARBARLIK/M. Henry / KAMUSAL İNSANIN ÇOKUŞU/R. Sennett / POPÜLER KÜLTÜRLER/D. Rowe / BELLEĞİNİ YİTİREN TOPLUM/R. Jacoby / GÜLME/H. Bergson / ÖLÜME KARŞI HAYAT/N. O. Brown / SİVİL İTTAATSIZLIK/Der.: Y. Coşar / AHLAK ÜZERİNE TARTIŞMALAR/J. Nuttall / TÜKETİM TOPLUMU/J. Baudrillard / EDEBİYAT VE KÖTÜLÜK/G. Bataille / ÖLÜMCÜL HASTALIK UMUTSUZLUK/S. Kierkegaard / ORTAK BİR ŞEYLERİ OLMAYANLARIN ORTAKLIĞI/A. Lingis / VAKİT ÖLDÜRMEK/P. Feyerabend / VATAN AŞKI/M. Viroli / KİMLİK MEKANLARI/D. Morley-K. Robins / DOSTLUK ÜZERİNE/S. Lynch / KİŞİSEL İLİŞKİLER/H. LaFollette / KADINLAR NEDEN YAZDIKLARI HER MEKTUBU GÖNDERMEZLER?/D. Leader / DOKUNMA/G. Josipovici / İTİRAF EDİLEMİYEN CEMAAT/M. Blanchot / FLÖRT ÜZERİNE/A. Phillips / FELSEFİYİ YAŞAMAK/R. Billington / POLİTİK KAMERA/M. Ryan-D. Kellner / CUMHURİYETÇİLİK/P. Pettit / POSTMODERN TEORİ/S. Best-D. Kellner / MARKSİZM VE AHLAK/S. Lukes / VAHŞETİ KAVRAMAK/J.P. Reemtsma / SOSYOLOJİK DÜŞÜNMEK/Z. Bauman / POSTMODERN ETİK/Z. Bauman / TOPLUMSAL CİNSİYET VE İKTİDAR/L.W. Connell / ÇOKKÜLTÜRLÜ YURTTAŞLIK/W. Kymlicka / KARŞIDEVRİM VE İSYAN/H. Marcuse / KUSURSUZ CİNAYET/J. Baudrillard / TOPLUMUN McDONALDLAŞTIRILMASI/G. Ritzer / KUSURSUZ NİHİLİZM/K.A. Pearson / HOŞGÖRÜ ÜZERİNE/M. Walzer / 21. YÜZYIL ANARŞİZMİ/Der.: J. Purkis & J. Bowen / MARX'IN ÖZGÜRLÜK ETİĞİ/G. G. Brenkert / MEDYA VE GAZETECİLİKTE ETİK SORUNLARI/Der.: A. Belsey & R. Chadwick / HAYATIN DEĞERİ/J. Harris / POSTMODERNİZMİN YANILSAMALARI/T. Eagleton / DÜNYAYI DEĞİŞTİRMEK ÜZERİNE/M. Löwy / ÖKÜZÜN ASLI/B. Sanders / TAHAYYÜL GÜCÜNÜ YENİDEN DÜŞÜNMEK/Der.: G. Robinson & J. Rundell / TUTKULU SOSYOLOJİ/A. Game & A. Netafale / EDEPSİZLİK, ANARŞİ VE GERÇEKLİK/S. Sartwell / KENTSİZ KENTLEŞME/M. Bookchin / YÖNTEME KARŞI/P. Feyerabend / HAKİKAT OYUNLARI/J. Forrester / TOPLUMLAR NASIL ANIMAR?/P. Conneron / ÖLME HAKKI/S. Inceoğlu / ANARŞİZMİN BUGÜNÜ/Der.: Hans-Jürgen Degen / MELANKOLİK KADINDIR/D. Binkert / SİYAH AN'LAR I-III/J. Baudrillard / MODERNİZM, EVRENSELLİK VE BİREY/Ş. Benhabib / KÜLTÜREL EMPERYALİZM/J. Tomlinson / GÖZÜN VİCDANI/R. Sennett / KÜRESELLEŞME/Z. Bauman / ETİĞE GİRİŞ/A. Pieper / DUYGUÖTESİ TOPLUM/S. Mestrovic / EDEBİYAT OLARAK HAYAT/A. Nehamas / İMAJ/K. Robins / MEKANLARI TÜKETMEK/J. Urry / YAŞAMA SANATI/G. Sartwell / ARZU ÇAĞI/J. Kovel / KOLONİYALİZM POSTKOLONİYALİZM/A. Loomba / KRİŞTEKİ YABANI/A. Phillips / ZAMAN ÜZERİNE/N. Elias / TARİHİN YAPISÖKÜMÜ/A. Munslow / FREUD SAVAŞLARI/J. Forrester / ÖTEYE ADIM/M. Blanchot / POSTYAPISALCI ANARŞİZMİN SİYASET FELSEFESİ/T. May / ATEİZM/R. Le Poidevin / AŞK İLİŞKİLERİ/O.F. Kernberg / POSTMODERNLİK VE HOŞNUTSUZLUKLARI/Z. Bauman / ÖLÜMLÜLÜK, ÖLÜMSÜZLÜK VE DİĞER HAYAT STRATEJİLERİ/Z. Bauman / TOPLUM VE BİLİNGİDİŞİ/K. Leledakis / BÜYÜŞÜ BOZULMUŞ DÜNYAYI BÜYÜLEMEK/G. Ritzer / KAHKAHANIN ZAFERİ/B. Sanders / EDEBİYATIN YARATILIŞI/F. Dupont / PARÇALANMIŞ HAYAT/Z. Bauman / KÜLTÜREL BELLEK/J. Assmann / MARKSİZM VE DİL FELSEFESİ/V. N. Volosinov / MARX'IN HAYALETLERİ/J. Derrida / ERDEM PEŞİNDE/A. MacIntyre / DEVLETİN YENİDEN ÜRETİMİ/J. Stevens / ÇAĞDAŞ SOSYAL BİLİMLER FELSEFESİ/B. Fay / KARNAVALDAN ROMANA/M. Bakhtin / PİYASA/J. O'Neill / ANNE: MELEK Mİ, YOSMA MI?/E.V. Welldon / KUTSAL İNSAN/G. Agamben / BİLİNCALTINDA DEVLET/R. Lourau / YAŞADIGIMIZ SEFALET/A. Gorz / YAŞAMA SANATI FELSEFESİ/A. Nehamas / KORKU KÜLTÜRÜ/F. Furedi / EGİTİMDE ETİK/F. Haynes / DUYGUSAL YAŞANTI/D. Lupton / ELEŞTİREL TEORİ/R. Geuss / AKTİVİSTİN EL KİTABI/R. Shaw / KARAKTER AŞINMASI/R. Sennett / MODERNLİK VE MÜPHEMLİK/Z. Bauman / NİETZSCHE: BİR AHLAK KARŞITININ ETİĞİ/P. Berkowitz / KÜLTÜR, KİMLİK VE SİYASET/Nafiz Tok / AYDINLANMIŞ ANARŞİZM/M. Kaufmann / MODA VE GÜNDEMELER/D. Crane / BİLİM ETİĞİ/D. Resnik / CEHENNEMİN TARİHİ/A.K. Turner / ÖZGÜRLÜKLE KALKINMA/A. Sen / KÜRESELLEŞME VE KÜLTÜR/J. Tomlinson / SİYASAL İKTİSADIN ABC'Sİ/R. Hahnel / ERKEN ÇÖKEN KARANLIK/K.R. Jamison / MARX VE MAHDUMALARI/J. Derrida / ADALETİ TUTKUSU/R.C. Solomon / HACKER ETİĞİ/P. Himanen / KÜLTÜR YORULMARI/Terry Eagleton / HAYVAN ÖZGÜRLEŞMESİ/P. Singer / MODERNLİĞİN SOSYOLOJİSİ/P. Wagner / DOĞRUYU SÖYLEMEK/M. Foucault / SAYGI/R. Sennett / KÜRBANSAL SUNU/M. Başaran / FOUCAULT'UN ÖZGÜRLÜK SERÜVENİ/J. W. Bernauer / DELEUZE & GUATTARI/P. Goodchild / İKTİDARIN PSİŞİK YAŞAMI/J. Butler / ÇİKOLATANIN GERÇEK TARİHİ/S.D. Coe & M.D. Coe / DEVRİMİN ZAMANI/A. Negri / GEZEGENSEL ÜTOPYA TARİHİ/A. Mattelart / GÖÇ, KÜLTÜR, KİMLİK/J. Chambers / ATEŞ VE SÖZ/G.M. Ramirez / MİLLETLER VE MİLLİYETÇİLİK/E.J. Hobsbawm / HOMO LUDENS/J. Huizinga / MODERN DÜŞÜNCEDE KÖTÜLÜK/S. Neiman / ÖLÜM VE ZAMAN/E. Lévinas / GÖRÜNÜR DÜNYANIN EŞİĞİ/K. Silverman / BAKUNIN'DEN LACANA/S. Newman / ORTAÇAĞDA ENTELEKTÜELLER/J. Le Goff / HAYAL KIRIKLIĞI/Ian Craib / HAKİKAT VE HAKİKATLİLİK/B. Williams / RUHUN YENİ HASTALIKLARI/J. Kristeva / ŞİRKET/J. Bakan / ALTKÜLTÜR/C. Jenks / BİR AİLE CİNAYETİ/M. Foucault / YENİ KAPİTALİZMİN KÜLTÜRÜ/Richard Sennett / DİNİN GELECEĞİ/Santiago Zabala / ZANAATKAR/Richard Sennett / MELEZLİĞE ÖVGÜ/Michel Bourse / SERMAYE VE DİL/Christian Marazzi / SAVAŞ OYUNLARI/Roger Stahl / BİR İDEA OLARAK KOMÜNİZM/Alain Badiou & Slavoj Žižek / NİHİLİZM/Bülent Diken / MADDESİZ/André Gorz / BİLGİNİN ARKEOLOJİSİ/M. Foucault / TÜKETİM TOPLUMU, NEVROTİK KÜLTÜR VE DÖVÜŞ KÜLBÜBÜ/H. Övünç Ongur / ANTIKAPİTALİZM/Jeremy Gilbert / ÇALIŞMAK SAĞLIĞA ZARARLIDIR/Annie Thébaud-Mony / BERABER/Richard Sennett / HAYATIN ANLAMI/Terry Eagleton / DUYURU/Michael Hardt/Antonio Negri / KÜRESELLEMİNİN SONU MU?/Arif Dirlik / İSYAN PAZARLANIYOR/ Joseph Heath & Andrew Potter / VAMPİRİN KÜLTÜR TARİHİ/ Gülay Er Pasin / TUHAFA PLAN/ Burcu Canar / ÜTOPYA / Nilnur Tandoğmuş / AKIL HASTALIGI VE PSIKOLOJİ / Michel Foucault / İŞLETME HASTALIGI-NA TUTULMUŞ TOPLUM / Vincent de Gauljac

Isaiah Berlin'in anısına

İçindekiler

— Önsöz	9
1. Sürüklenme	13
<i>Yeni kapitalizmin insanın karakterine yönelik saldırısı</i>	
2. Rutin.....	33
<i>Eski kapitalizme ait bir kötülük</i>	
3. Esnek.....	49
<i>Zamanın yeniden yapılandırılması</i>	
4. Okunaksız.....	70
<i>Modern emek biçimlerini kavramanın zorluğu</i>	
5. Risk.....	83
<i>Risk almak nasıl kafa karıştırıcı ve bunaltıcı bir deneyim haline geldi?</i>	
6. İş Etiği	108
<i>İş etiği nasıl değişti?</i>	

7. Başarısızlık	131
<i>Başarısızlıkla başa çıkmak</i>	
8. Tehlikeli Bir Zamir	152
<i>İşin açtığı yaralara bir çare: cemaat</i>	
Ek: İstatistik Tabloları	166
Dizin.....	175

Önsöz

Bugün “esnek kapitalizm” sözüyle nitelenen sistem, bildiğimiz bir olgunun yeni varyasyonundan ibaret değildir. Burada esneklik vurgulanır. Bir yandan katı bürokrasi biçimleri diğer yandan da kör rutinin zararları eleştirilir. İşçilerden seri hareket etmeleri, her an değişime hazır olmaları, sürekli olarak risk almaları, düzenlemelere ve formel prosedürlere giderek daha az bağlı kalmaları isteniyor.

Esnekliğe yapılan vurgu bizzat işin anlamını ve dolayısıyla onu anlatmak için kullandığımız kelimeleri değiştiriyor. Örneğin İngilizce’deki “*career*” [kariyer] kelimesi eskiden taşıtların [*carriage*] kullandığı bir yolu ifade ediyordu. Kelime çalışma bağlamında kullanılmaya başlandığında da, kişinin ekonomik

uğraşlarının bir ömür boyu aktığı mecraı anlatıyordu. Esnek kapitalizm, kariyerin izlediği düz yolu kesti ve çalışanları aniden bir iş türünden diğerine yönlendirdi. 14. yüzyıl İngilizce'sinde “*job*” [iş] kelimesi bir maddenin taşınabilir büyüklükteki bir miktarını veya parçasını ifade ediyordu. Günümüzde esneklik, insanların hayat boyu götürü usulü çalışmaları, parça parça işler yapmaları şeklinde, işe eski anlamını iade eder.

Esnekliğin kaygı yaratması son derece doğal: İnsanlar hangi risklerin olumlu sonuç vereceğini veya hangi rotayı seçmeleri gerektiğini bilemiyor. Geçmişte, “kapitalist sistem” sözünün taşıdığı lanetten kurtulmak için “serbest girişim” sistemi veya “özel girişim” sistemi gibi pek çok dolaylama geliştirilmişti. Günümüzde esneklik de, kapitalizmin üzerindeki laneti silmenin başka bir yolu olarak kullanılıyor. Katı bürokrasi biçimlerini eleştiren ve risk almaya vurgu yapan esnekliğin, insanlara kendi yaşamlarını şekillendirmede daha fazla özgürlük tanıdığı söyleniyor. Oysa yeni düzen, sadece geçmişin yürürlükten kaldırılmış kurallarının yerine yeni kontrol biçimlerini geçiriyor. Ancak bu yeni kontrol biçimlerini anlamak oldukça zordur. Yeni kapitalizm, genelde okunaksız bir iktidar rejimidir.

Esnekliğin kişinin karakteri üzerindeki etkileri, onun belki de en kafa karıştırıcı yönü. Eski İngilizce kullananların, hatta antikçağ yazarlarının “karakter” kelimesinin anlamı konusunda hiçbir şüphesi yoktu: Karakter, kendi arzularımıza ve diğer insanlarla aramızdaki ilişkilere yüklediğimiz etik değerlerdir. Horatius bir insanın karakterinin, onun dünyayla olan bağlantılarıyla ilintili olduğunu yazar. Bu anlamda “karakter”, insanın içinde beslediği ancak kimse tarafından gözlemlenemeyen arzu ve duyarlılıkları ifade eden “kişilik” adlı modern türevinden daha kapsayıcı bir terimdir.

Karakter, asıl olarak duygusal deneyimlerimizin uzun vadeli boyutu üzerine odaklanır. Karakter kendini, sadakat ve karşılıklı bağlılık, uzun vadeli bir hedef için çaba sarf etme ya da gelecekteki bir amaç uğruna bugünkü kimi mükâfatları erteleme şeklinde gösterir. Her birimiz, belirli bir anda ya-

şadığımız duygu karmaşasının içinden bazı duyguları seçer ve içimizde yaşatırız; yaşattığımız bu duygular karakterimizi oluşturur. Karakter kendimizde değerli bulduğumuz ve başkalarının değer vermesini beklediğimiz kişisel özelliklerimizdir.

Sabırsız, mevcut ana odaklanan bir toplumda, hangi özelliğimizin kalıcı değer taşıdığına nasıl karar verebiliriz? Kısa vadeye kilitlenmiş bir ekonomide nasıl uzun vadeli hedeflere sahip olabiliriz? Her an parçalanan veya sürekli olarak yeneden şekillendirilen kurumlarda, karşılıklı sadakat ve bağlılık nasıl sürdürülebilir? Bunlar yeni, esnek kapitalizmin karakter konusunda karşımıza çıkardığı sorunlardır.

Çeyrek yüzyıl kadar önce Jonathan Cobb'la birlikte Amerikan işçi sınıfı üzerine *The Hidden Injuries of Class* adlı bir kitap yazmıştık. *The Corrosion of Character*'da da [Karakter Aşınması] yine çalışma ve karakter konularını; fakat bu sefer kökten değişmiş bir ekonomi bağlamında inceliyorum. *Karakter Aşınması* kısa bir kitaptan çok, uzun bir makale olarak düşünüldü; yani tek bir argümanı, kısa kısa bölümlere ayırarak geliştirmeye çalıştım. *The Hidden Injuries of Class* kitabında Jonathan Cobb ve ben sadece formel mülakatlardan yararlanmıştık. Buradaysa, bir makale-argümana yakışır biçimde, ekonomik veriler, tarihsel kaynaklar ve sosyal teoriler gibi daha çeşitli ve enformel kaynaklar kullandım; etrafımdaki günlük yaşamı da aynen bir antropolog gibi inceledim.

Öncelikle bu metinle ilgili iki noktaya dikkat çekmeliyim. Okur sık sık somut bireysel deneyimlere yedirilmiş veya bu deneyimlerle sınanan felsefi fikirlerle karşılaşacaktır. Bunun için bir özür sunmayacağım. Bir fikir somut deneyimin ağırlığını taşımalıdır; aksi takdirde yalnızca soyutlamadan ibaret kalır. İkincisi, bireylerin kimliklerini, formel mülakatlardan oluşan bir çalışmada olacağından daha fazla gizledim; bu yüzden bazen zaman ve mekân değiştirmek bazen farklı sesleri birleştirmek veya bir sesi parçalara ayırmak gerekti. Bu durum

okurdan belirli bir güven talep etse bile, bu güven romancının iyi bir anlatı boyunca kazanma peşinde olduğu güven değildir; çünkü gerçek yaşamlarda bu tür bir bütünsellik yok artık. Dinlediklerimin bütün ayrıntılarını olmasa bile, özünü doğru biçimde yansıtmış olduğumu umuyorum.

Metnin sonuna Arturo Sanchez'le birlikte hazırladığımız ve bazı yeni ekonomik trendleri gösteren istatistik tabloları koydum.

eyrek yüzyıl önce Jonathan Cobb'dan çalışma konusunda pek çok Şey ğrenmiştim. Garrick Utley'in teşvikiyle tekrar ele aldığım bu konuyu incelerken Bennett Harrison, Christopher Jencks ve Saskia Sassen'den yardım aldım; *Karakter Aşınması* bütün bu kişilerin modern ekonomi konusundaki keşiflerinden yararlanarak yaptığım kimi kişisel çıkarsamaları toparlıyor. Yüksek lisans asistanım Michael Laskawy'ye hem dşnsel yoldaşlık anlamında hem araştırma ve yazma sürecine eşlik eden çeşitli pratik meselelerde çok Şey borçluyum.

Bu makale 1996 yılında Cambridge niversitesi'nde Darwin Seminerleri olarak başladı. The Center for Advanced Study in the Behavioral Sciences [Davranış Bilimlerinde İleri Araştırmalar Merkezi], bu kitabı yazmam için gereken zamanı bana sağladı.

Son olarak, müsveddeyi Őekillendirmemde bana yardımcı olan, W. W. Norton & Company'den Donald Lamm ile Alane Mason'a ve Berlin Verlag'dan Arnulf Conradi ile Elizabeth Ruge'ye teşekkür ederim.

1 Sürüklenme

Kısa süre önce havaalanında, on beş yıldır görmediğim birisine rastladım. Kendisine vereceğim isimle Rico'yu, çeyrek yüzyıl önce, Amerika'daki mavi yakalı işçiler üzerine *The Hidden Injuries of Class* adlı kitabı yazarken babasıyla mülakat yaptığımda tanımıştım. Rico'nun babası Enrico, o zamanlar hademelik yapıyor ve yeni yeni ergenlik çağına giren, zeki ve sporda başarılı oğlu için büyük ümitler besliyordu. On yıl kadar sonra babasıyla bağlantım koptuğunda Rico üniversiteyi henüz bitirmişti. Havaalanının bekleme salonunda gördüğüm Rico, babasının hayallerini gerçekleştirmişe benziyordu. Güzel bir deri çantada bilgisayarını taşıyor, benim paramın yetmeyeceği bir takım elbise giyiyor ve armalı bir yüzük takıyordu.

Enrico'yla tanıştığımızda, yirmi yıldır şehrin göbeğindeki bir iş merkezinde tuvalet temizliyor ve yer siliyordu. Durumundan pek şikâyetçi olmasa da, Amerikan Rüyasını gerçekleştirmek gibi bir hayali de pek yoktu. İşinin tek ve kalıcı bir hedefi vardı: ailesine hizmet etmek. On beş yılda biriktirdiği parayla Boston civarındaki bir banliyöde ev almış ve eskiden yaşadığı İtalyan mahallesiyle bağlarını koparmıştı; çünkü banliyöde oturmak çocuklar açısından daha uygundu. Bunun ardından, karısı Flavia bir kuru temizleme fabrikasında ütücü olarak işe başlamıştı; 1970'te Enrico'yla tanıştığım sırada, ana baba, iki oğullarının üniversite eğitimi için para biriktiriyordu.

Enrico ve onun kuşağının beni en çok etkileyen yönü, yaşamlarında zamanın son derece doğrusal akması, her günü neredeyse aynı olan işlerde yıllar yılı çalışmalarıydı. Birikimleri, bu zaman doğrusu boyunca yavaş yavaş büyürdü: Enrico ve Flavia her hafta tasarruflarının ne kadar arttığını kontrol eder, evlerini sürekli eklerle ve iyileştirmelerle güzelleştirmeye uğraşırdı. En nihayetinde sürprizlere yer olmayan bir hayatları vardı. Büyük Bunalım ve İkinci Dünya Savaşı döneminin karmaşası dinmişti ve işleri sendikaların güvencesi altındaydı. Enrico, ilk tanıştığımızda kırk yaşında olduğu halde ne zaman emekli olacağını ve ne kadar para alacağını tam olarak biliyordu.

Toplumun en altındakilerin serbestçe yararlanabileceği yegâne kaynak zamandır. Enrico'nun, zamanı biriktirmek için, sosyolog Max Weber'in "demir kafes" olarak adlandırdığı, zamanın kullanımını rasyonalize eden bürokratik bir yapıya ihtiyacı vardı. Bağlı olduğu sendikanın ücret konusunda uyguladığı kıdem kuralları ve devletten alacağı emeklilik geliriyle ilgili düzenlemeler bu çerçeveyi sağlıyordu. Enrico bunlara bir de özdisiplinini eklediğinde, ortaya ekonomik açıdan başarılı bir sonuç çıkmıştı.

Enrico, deneyimlerinin maddi ve manevi birikime dönüştüğü açık bir yaşamöyküsü oluşturdu kendisine; bu yüzden hayatı kendisi için doğrusal bir anlatı olarak anlam taşıyordu.

Bir snobun belki de sıkıcı bulacağı Enrico, bu yılları, evinde tamirat yapa yapa, taksit ödeye ödeye ilerleyen dramatik bir öykü olarak yaşantıladı. Hademe, kendi hayatını kendisinin yazdığını hissediyor ve toplumsal hiyerarşinin alt basamaklarında olduğu halde, bu anlatı ona özgüven sağlıyordu.

Enrico'nun öyküsü, açık olsa da basit değildi asla. Özellikle Enrico'nun göçmen cemaatindeki eski dünyası ile banliyödeki yeni ve nötr dünyayı birleştirme biçimi beni derinden etkilemişti. Enrico banliyödeki komşularının arasında sessiz, kendi halinde bir vatandaş olarak yaşamını sürdürürken; eski mahallesine döndüğünde, her pazar günü ayın, peşinden öğle yemeği ve dedikodu yapılan kahve sohbetleri için mahallesine uğrayan, kendini kurtarmış, değerli bir büyük olarak çok daha fazla ilgi çekiyordu. Enrico'yu öyküsünü kavrayacak kadar uzun süredir tanıyanlar, ona saygı duyuyordu; yeni komşularındansa, herkesin yaptığı gibi evini ve bahçesini temiz tutup, olaysız bir yaşam sürmesiyle daha anonim türden bir saygı görüyordu. Enrico'nun yaşadığı özel deneyimin bu kadar yoğun bir dokusu olmasının nedeni, hangi cemaatte bulunduğuna bağlı olarak değişen iki farklı biçimde kabul görmesiydi: Zamanını disiplinli bir biçimde kullanmasından kaynaklanan iki kimlik.

Dünya güzel ve adaletli bir yer olsaydı, saygı gören kişiler, gördükleri itibarın karşılığını aynı ölçüde geri verirdi. *The Foundations of National Law* [Milli Hukukun Temelleri] adlı eserinde Fichte bu görüşü savunur; Fichte kabul görmenin "karşılıklılık etkisi" yarattığından bahseder. Ancak gerçek yaşamda böyle bir cömertliğe rastlanmaz.

Enrico, siyah hademelerle uzun yıllar uyum içinde çalışmasına rağmen onları sevmezdi; kendi babası İngilizce'yi doğru dürüst konuşmadığı halde, İtalyanlar dışındaki yabancıları, örneğin İrlandalıları sevmezdi. Aileler arası kavgalara bulaşmazdı, sınıfsal müttefikleri de yoktu. Ancak Enrico en çok orta sınıftan insanlara öfkeliydi. Bizim kendisine, sanki o görünmezmiş gibi, "bir hiçmiş gibi" davrandığımızı söylerdi;

hademenin bu öfkesine, alttan alta, eğitimsiz olduğu ve ayak işleri yaptığı için ona bu şekilde davranmaya hakkımız olduğu yolundaki korkusu karışıyordu. Enrico, zamana göğüs germe gücüne sahip bir insan olarak gördüğü kendisinin karşısına, yaşlı gözlerle kendi kendilerine acıyan siyahları, yasadışı yollardan ülkeye sızan yabancıları ve hak edilmemiş ayrıcalıkları bulunan burjuvaziye yerleştirdi.

Enrico toplumda belirli bir yer edindiğini düşündüğü halde, oğlu Rico'nun aynı yaşamı tekrar etmesini kesinlikle istemiyordu. Genç kuşaklara sınıf atlama vaat eden Amerikan Rüyası, dostumu derinden etkilemişti. Rico okuldan eve gelip matematik çalıştığı zamanlarda, Enrico sık sık “oğlumun söylediği kelimelerin bir tekini bile anlamıyorum” diye övünürdü. Oysa Rico gibi çocukları olan birçok ana babanın, sanki çocukları kendilerini terk etmişçesine, öfkeli bir tonla “onu anlamıyorum” diye söylendiğini çok duydum. Hepimiz aile miti içinde bize biçilen rolü bir şekilde ihlal ederiz; ama sınıf atlama, bu duruma garip bir kavis verir. Toplumsal hiyerarşide yükselmeye başlayan Rico gibi gençler, ana babalarının işçi sınıfına özgü konuşma tarzından ve kaba saba davranışlarından utandıklarını saklamasalar bile, onları asıl sıkboğaz eden şey, her bir kuruş için uzun uzun stratejik planlar hazırlanması ve zamanın ufacak adımlara bölünmesiydi. Bu kayırılan çocuklar, daha rahat bir yaşam yolculuğu yapıyorlardı.

Uzun yıllardan sonra, havaalanındaki karşılaşma sayesinde Enrico'nun oğlunun nerelere geldiğini görme şansım oldu. İtiraf edeyim ki, havaalanı bekleme salonunda gördüklerim pek hoşuma gitmedi. Rico'nun pahalı takım elbisesi iş icabı sayılabilirdi; ancak –seçkin bir aileden gelmenin işareti sayılan– armalı yüzük bana hem sahte geldi hem de oğlanın babasını inkâr ettiğini düşündürdü. Ancak tesadüf eseri, Rico'yla uzun bir yolculuğa çıktım. Bizim yolculuğumuz, hiç tanımadığınız bir insanın size içini döktüğü ve uçak inince de bavullarını toplayıp sonsuza kadar ortadan kaybolduğu, bildiğimiz Amerikan yolculukları gibi olmadı. Uçakta Rico'nun yanındaki